

21.9.2021

PESÄNHOITAJAN VELVOLLISUUS TEHDÄ RIKOSILMOITUS

1 YLEISTÄ

1.3.2013 voimaan tulleen konkurssilain (KonkL) 14 luvun 5.4 §:n mukaan:

Jos on syytä epäillä, että velallinen on saattanut syyllistyä velkojia vastaan tehtyyn rikokseen, kirjanpitorikokseen tai muuhun sellaiseen elinkeinotoiminnassa tehtyyn rikokseen, jolla saattaa olla velkojien maksunsaannin tai pesän selvityksen kannalta vähäistä suurempi merkitys, pesänhoitajan tulee tarvittaessa tehdä rikosepäilystä ilmoitus poliisille.

Rikosilmoitus tehdään poliisille, jos on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Jos epäilyllä rikoksella ei kuitenkaan ole velkojien maksunsaannin tai pesän selvityksen kannalta vähäistä suurempaa merkitystä, rikosilmoitusta ei tehdä. Rikosilmoitus tehdään myös raukeavassa konkurssissa. Pesänhoitajan on tehtävä rikosilmoitus ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun peruste sen tekemiseen on tullut ilmi.

Pesänhoitaja liittää rikosilmoitukseen rikosepäilyä tukevan aineiston. Varsinaisen rikosta koskevan näytön hankinta kuuluu esitutkintaviranomaiselle.

Rikosilmoituksen tekemisestä aiheutuneesta lisätyöstä pesänhoitajalla on oikeus saada erillinen palkkio konkurssipesän varoista. Palkkion määräytymisessä noudatetaan yleisiä pesänhoitajan palkkion määräytymisperusteita. Raukeavassa konkurssissa palkkio ja korvaus aiheutuneista kuluista voidaan maksaa tuomioistuimen päätöksellä valtion varoista.

2 RIKOSILMOITUS

2.1 Harkinta

Rikosilmoituksen tekeminen perustuu aina pesänhoitajan tapauskohtaiseen harkintaan. Harkinnassa on otettava huomioon velkojien etu sekä erityisesti se, onko epäilyllä rikoksella velkojien maksunsaannin tai pesän selvittämisen kannalta merkitystä. Jos merkitys on ainoastaan vähäinen, pesänhoitajalla ei ole velvollisuutta tehdä rikosilmoitusta.

Ilmoitus epäilyistä rikoksesta suositellaan laadittavaksi suosituksen liitteenä olevaa mallipohjaa (liite 1) käyttäen. Mallipohjan kat-

tava täyttäminen sekä tutkintapyyntöön liitettävä rikosepäilyn osoittava liiteaineisto edistävät prosessia sekä vähentävät puuttuvan aineiston toimittamisesta pesänhoitajalle aiheutuvaa lisätyötä.

Kantaansa muodostaessaan pesänhoitaja voi tarvittaessa tiedustella velkojen näkemystä asiassa. Pesänhoitaja ei kuitenkaan ole sidottu velkojen kannanottoihin. Jos pesänhoitaja ei tee rikosilmoitusta, voi velkoja tehdä sen aina itse.

Jos epäilty rikos koskee velkojen taloudellisten oikeuksien loukkaamista ja sen kohteena olevan varallisuuden määrä on vähäinen, rikosilmoitusta ei ole tarpeen tehdä. Rikosvahingon merkitystä arvioitaessa olennaista on vahingon kokonaismäärä eikä pesään mahdollisesti palautuva määrä tai sen vaikutus yksittäisten velkojen jako-osuuden suuruuteen.

Sitä, milloin rikosvahingon kokonaismäärää voidaan pitää vähäisenä, on pesänhoitajan harkittava tapauskohtaisesti. Useaan tuhanteen euroon nousevaa määrää ei yleensä enää ole pidettävä vähäisenä. Ratkaisevaa on kuitenkin aina kutakin tapausta koskeva pesänhoitajan kokonaisharkinta, jossa otetaan huomioon tapauksen erityispiirteet. Rikosilmoituksen tekemistä harkittaessa on esimerkiksi otettava huomioon mahdollisen epäillyn rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen todennäköisyys. Jos tunnusmerkistön täytyminen on epäselvää, kynnys rikosilmoituksen tekemiselle on sitä korkeammalla mitä vähäisemmästä rikosvahingosta on kysymys. Jos teko vaikuttaa suunnitelmalliselta, kynnystä rikosilmoituksen tekemiselle on pidettävä matalampana.

Pesän selvittämisen kannalta tekoa voidaan pitää merkitykseltään vähäisenä, jos se ei käytännössä ole ehtinyt vaikuttaa pesänhoitoon tai ole vaikeuttanut selvitystyötä.

Rikosilmoitusta ei tehdä silloin, kun asialla on muutoin vähäinen merkitys. Ei ole tarkoituksenmukaista, että esitutkintaviranomaisia kuormitetaan vähäpätöisiä asioita koskevilla ilmoituksilla.

Rikosilmoituksen tekeminen ei kuulu pesänhoitajalle silloin, kun epäillyllä rikoksella on ainoastaan yksittäinen velkoja asianomistajana. Jos pesänhoitaja havaitsee yksittäiseen velkojaan kohdistuvan rikosepäilyn, pesänhoitajan tulisi saattaa se kyseisen velkojan tietoon. Esimerkiksi ilmoituksen tekeminen verorikoksesta ei ole pesänhoitajan tehtävä, koska ilmoituksen tekeminen tällaisesta rikoksesta kuuluu Verohallinnolle.

Varattomissa konkurssipesissä konkurssiasiamies voi harkintansa mukaan teettää valtion varoilla velallisen kirjanpidon tai velallista koskevan erityistarkastuksen. Myös konkurssipesä itse tai yksittäinen velkoja voi olla erityistarkastuksen maksaja. Tällöin tarkas-

tuskertomus on apuna rikosilmoitusta harkittaessa ja laadittaessa. Erityistarkastuskertomus tulee rikosilmoituksen liitteeksi.

Mikäli pesänhoitaja tekee havainnon rikosepäilystä ennen erityistarkastuksen suorittamista ja epäillyn velkojille aiheutetun vahingon määrä on huomattava taikka takavarikoitava omaisuus on sen laatuista, että sen rahaksimuutto tai takavarikko on nopeasti toteutettavissa, tulee pesänhoitajan ennen erityistarkastuksen aloittamista keskustella alueellisen talousrikosyksikön päällikön kanssa havaitsemastaan rikosepäilystä. Huomattavana velkojille aiheutettuna vahinkona voidaan pitää ainakin 100.000 euron ylittävää vahinkoa. Talousrikosyksikön päällikön kanssa käydyn keskustelun pohjalta poliisi järjestää tarvittaessa yhteistyöpalaverin, jossa on tarkoitus keskustella erityistarkastuksen kohdentamisesta rikosvastuun ja velkojille vahinkoa aiheuttaneiden oikeustoi-
mien selvittämisen kannalta olennaisiin seikkoihin. Poliisin palaverin pohjalta laatima pöytäkirja on samalla myös konkurssilain 14 luvun 5 §:n 4 momentissa tarkoitettu pesänhoitajan rikosilmoitus eikä pesänhoitajan tarvitse laatia erillistä tätä koskevaa ilmoitusta. Tarkastajan tulee noudattaa tarkastuksessa soveltuvin osin poliisin omaksumaa mallia rikosperusteisen tarkastuksen suorittamisesta.¹

Jos varattomassa konkurssipesässä esiin tullut epäilty rikos on vakava tai jos epäiltyyn rikokseen tai konkurssipesään muutoin liittyy lisätyötä aiheuttavia selvittämistarpeita, harkittavaksi voi tulla konkurssin jatkuminen julkisselvityksenä. Tällöin pesänhoitaja voi ottaa yhteyttä konkurssiasiamiehen toimistoon. Jos konkurssi jatkuu julkisselvityksenä, julkisselvittäjä tekee rikosilmoituksen tai osallistuu yhteistyöpalaveriin.

Velallisselvityksessä (suositus 3) pesänhoitajan on tehtävä selkoa havaitsemastaan mahdollisesti rikollisesta menettelystä liiketoiminnassa. Jos pesänhoitaja rikoksia koskevista havainnoistaan huolimatta päättää olla tekemättä rikosilmoitusta, on hänen tarvittaessa pystyttävä perustelemaan ratkaisunsa.

2.2 Rikosilmoituksen sisältö

Hyvä ja oikealle poliisiyksikölle tehty rikosilmoitus helpottaa ja nopeuttaa esitutkinnan aloittamista. Pelkkä viittaus velallisselvitykseen tai muuhun liiteaineistoon ei ole lainkohdan tarkoittama rikosilmoitus.

Rikosilmoituksen alkuun kuvataan rikosnimikkeinä epäillyt teot, joita poliisia pyydetään tutkimaan, tekoihin liittyvät asianosaiset,

¹ Toimintamallin tavoitteena on, että pesän teettämä erityistarkastus suoritettaisiin siten, että se palvelisi myös esitutkintaviranomaisen tarpeita ja tehostaisi näin koko rikosprosessin etenemistä ja velkojille aiheutetun vahingon perimistä takaisin rikokseen syyllistyneiltä. Toimintamallista on kerrottu tarkemmin konkurssiasiaan neuvottelukunnan suosituksessa 8 kohdassa: ”6 Erityistarkastus merkittävässä konkurssirikosepäilyissä”.

asianosaisaseman peruste ja epäillyn teon tekopaikka sekä lyhyt kuvaus mistä asiassa on kyse.

Konkurssipesän asianomistaja-asema (esimerkiksi velallisen rikoksissa RL 39 luku 9.3 §) ja tarvittaessa sen peruste kirjataan näkyviin. Ilmoitukseen merkitään myös tieto siitä, onko kyse raukeavasta vai jatkuvasta konkurssimenettelystä, jotta esitutkintaviranomaiset tiedostavat, kuka konkurssipesää edustaa mahdollisessa rikosprosessissa. Rikoksesta epäillyt ja osalliset tulee kirjata rikosepäilykohtaisesti. Raukeavassa pesässä tulee kirjata myös velkojien yhteystiedot.

Rikosilmoituksen alussa on myös hyvä tuoda esiin mahdollinen esitutkinnan kiirehtimisperuste, joka voi liittyä esimerkiksi rikoshyödyn haltuun ottamiseen, vireillä olevaan turvaamistoimiasiaan, syyteoikeuden vanhentumiseen, asiakirja-aineiston haltuun saantiin tai yhteistyöpalaverin tarpeeseen. Rikoshyödyn takaisinsäämisen varmistamiseksi tai muun perusteen vuoksi saattaa olla välttämätöntä ottaa erikseen välitön yhteys rikostutkijaan.

Seuraavaksi rikosilmoituksessa tulee esittää keskeiset tiedot velallisen/oikeushenkilön toiminnasta epäiltyjen tekojen aikaan. Mallipohjaan on laadittu täyttämistä varten taulukko, jota pystytään hyödyntämään sellaisenaan mahdollisessa jatkoprosessissa.

Tutkinnan kohdentumisen kannalta on tärkeää eritellä sekä muodolliset että todelliset vastuuhenkilöt ja ajankohdat, jolloin nämä henkilöt ovat olleet oikeushenkilön vastuuasemissa. Samoin tiedot toiminnassa käytetyistä pankkiyhteyksistä ja tilinkäyttöön oikeutetuista ovat tarpeen mahdollista esitutkintaa ja vastuun kohdentumista varten. Edelleen tiedot kirjanpidon tilasta, kirjanpitäjistä, tilintarkastajasta sekä kirjanpitoaineiston olemassaolosta ja sijainnista ovat tarpeen mahdollisia esitutkintatoimia ajatellen.

Tämän jälkeen esitellään tarkemmin epäillyt rikokset. Jokainen epäilty rikos tulee yksilöidä ja kirjata sen mahdollinen teko-aika, mikäli se on pesänhoitajan tiedossa. Jokaisesta rikosepäilystä tulisi kirjata tunnusmerkistön mukainen selkeä tapahtumakuvaus. Velallisen rikoksissa epäillyt vararikkoteot tulee yksilöidä. Laajemmissa kokonaisuuksissa ja useita vararikkotekoja sisältävissä rikosepäilyissä tulee viitata tapahtumakuvauksista liitteeseen, joka osoittaa kuvatun havainnon (esimerkiksi erityistarkastus- ja verotarkastuskertomus).

Mikäli pesänhoitajalla on velallisen rikosepäilyissä tiedossaan taloudelliseen ahdinkotilaan (ylivelkaisuus tai maksukyvyttömyys) liittyviä tietoja ja ajankohtia, ne tulee kirjata ja perustella rikosilmoitukseen.

Myös konkurssipesän rangaistus- ja korvausvaatimukset tulee ilmaista niiltä osin kuin ne ovat rikosilmoitusta laadittaessa pesänhoitajan tiedossa.

Rikosilmoituksen loppuun kirjataan liiteluettelo sekä tiedot pesänselvityksessä esiin tulleista pesänhoitajan havaitsemista mahdollisista muista väärinkäytöksistä, toimintaan liittyvistä henkilöistä tai muista seikoista, jotka pesänhoitajan näkemyksen mukaan tulisi saattaa esitutkintaviranomaisen tietoon. Tällaisia voivat olla mm. liittynyt muihin konkurssimenettelyihin ja rikostutkintoihin sekä rikoshyödyn jäljittämiseen liittyvät havainnot ja selvitykset. Myös havainnot ns. bulvaani- ja saattohoitojärjestelyistä kirjataan näkyviin, samoin tiedot muista rikosepäilyyn liittyvään toimintaan osallistuneista henkilöistä, joiden asemaa tai roolia tulisi selvittää lisää.

Rikosilmoitukseen liitetään se asiakirja-aineisto, johon rikosepäily perustuu. Mallipohjaan on kirjattu esimerkinomaisesti asiakirjoja, joiden liittämistä tulisi tekokohtaisesti harkita. Liiteaineiston toimitamisesta voi aina konsultoida tutkintapyynnön vastaanottajaa jo ennen tutkintapyynnön toimittamista. Konkurssin alkuvaiheessa tehtyä rikosilmoitusta on tarvittaessa myöhemmin täydennettävä. Laajan aineiston toimitamisesta ja toimitustavasta on aina hyvä konsultoida rikosilmoituksen vastaanottajaa.

RL 39 luvun 9.3 §:n mukaan velallisen rikoksissa pesänhoitaja käyttää asianomistajan puhevaltaa. Yksittäisellä velkojalla on itsenäinen oikeus puhevallan käyttämiseen. Pesänhoitajan puhevalta päättyy, kun konkurssi raukeaa.

Tarvittaessa syyteoikeuden vanhentumisen ajankohta on kirjattava selvästi näkyviin. RL 8 luvun 1 §:n mukaan syyteoikeus vanhentuu, jollei syytettä ole nostettu

- 1) kahdessakymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta määräajaksi yli kahdeksan vuoden,
- 2) kymmenessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta,
- 3) viidessä vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli vuosi ja enintään kaksi vuotta vankeutta, ja
- 4) kahdessa vuodessa, jos ankarin rangaistus on enintään vuosi vankeutta, sakkoa tai rikesakko.

RL 8 luvun 2 §:n mukaan mainitut ajat lasketaan rikoksen teko päivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä säädetään laiminlyönti rangaistavaksi, syyteoikeus alkaa vanhentua, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä

edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä. Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiointilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä. Syyteoikeus osallisuudesta rikokseen alkaa vanhentua samana päivänä kuin syyteoikeus päätteestä.

Ne seikat, joiden nojalla tekoa on pidettävä törkeänä, on tuotava rikosilmoituksessa selkeästi esiin.

Jos rikosilmoitusta tehtäessä pesänhoitajan tiedossa on, että konkurssi raukeaa, rikosilmoituksessa on tämä mainittava. Raukeavassa konkurssissa pesänhoitajan on lisäksi sovittava poliisin kanssa mahdollisen kirjanpitoaineiston siirtämisestä poliisin haltuun.

Jos pesänhoitaja on laatinut pesäluettelon (suositus 2) konkurssilain 9 luvun 1 §:n vähimmäissisällön mukaisesti eikä velallisen kaikkia velkojia ole merkitty pesäluetteloon, neuvottelukunta suosittelee, että pesänhoitaja asianomistajarikosta koskevan rikosilmoituksen yhteydessä ilmoittaa poliisille kirjanpidosta ilmenevät velkojat ja niiden saatavat. Jos esitutkinta todennäköisesti koskee ainoastaan epäiltyä kirjanpitorikosta, ei velkojien ja niiden saatavien ilmoittaminen ole tarpeen.

Jos rikosilmoitus liittyy muuhun pesänhoitajan tiedossa ja jo vireillä olevaan esitutkintaan tai rikosilmoitukseen, on tästä syytä mainita rikosilmoituksessa.

Laadittu rikosilmoitus on tallennettava KOSTI-järjestelmään kohtaan asiakirjat/rikosasiakirjat, jossa se on ainoastaan pesänhoitajan ja konkurssiasiamiehen nähtävillä.

3 RIKOSTYYPIT

3.1 Yleistä

Tyypillisimpiä velkojia vastaan tehtyjä rikoksia ovat RL 39 luvussa tarkoitetut velallisen rikokset:

- velallisen epärehellisyys,
- velallisen petos ja
- velkojansuosinta.

Kirjanpitorikos on tyypillisesti sellainen rikos, joka hankaloittaa konkurssipesän selvittämistä.

Tyypillisiä elinkeinotoiminnassa tehtyjä muita rikoksia ovat rahanpesurikos, liiketoimintakiellon rikkominen, rekisterimerkintärikos ja osakeyhtiörikos. Kyse voi olla myös jostain muusta rikoksesta, jolla velkojien kollektiivista etua on rikottu.

Velallisella on konkurssilain 4 luvun 5 a §:n mukaan oikeus jättää antamatta tietoja, jotka liittyvät tekoon, josta hän on rikoksesta epäilty (ns. itsekriminointisuoja). Pesänhoitajalla on velvollisuus informoida velallista tästä oikeudesta. Jos velallinen on itsekriminointisuojan perusteella jättänyt antamatta tietoja, velallisen on ilmoitettava tästä pesänhoitajalle viimeistään pesäluettelon oikeaksi vahvistamisen yhteydessä. Tietojen antamatta jättämisen on liityttävä yksilöitävään vireillä olevaan esitutkintaan. Velallisen on jo oltava rikoksesta epäillyn asemassa, jotta hänellä olisi oikeus olla antamatta tietoja pesänhoitajalle. Jos hän ei kykene uskottavasti ilmoittamaan olevansa tietyn poliisiyksikön käynnistämisen esitutkinnan kohteena, oikeutta ei ole.

3.2 Saattohoitojärjestelyihin liittyvät havainnot

Havainnot saattohoitojärjestelyistä antavat aiheen selvittää, onko liiketoiminnassa harjoitettu rikollista toimintaa. Saattohoidolla tarkoitetaan järjestelyä, jossa yhtiön taloudellisessa kriisitilanteessa ennen konkurssiin asettamista yhtiön vastuuhenkilöksi tulee ulkopuolinen henkilö (saattohoitaja), jolle myös yhtiön osakekannan omistus siirretään korvausta vastaan. Tyypillisesti saattohoitajan odotetaan peittävän edellisten omistajien tekemät rikokset esimerkiksi hävittämällä yhtiön kirjanpito. Saattohoitotilanteessa todellinen vastuuhenkilö ja saattohoitaja tietävät, että yhtiöllä ei ole edellytyksiä jatkaa kannattavaa liiketoimintaa, ja ajavat yhtiön toiminnan tarkoituksellisesti alas pyrkien turvaamaan omat intressinsä. Yhtiötä saatetaan käyttää myös tuottamaan tekaistuja menotositteita jonkin toisen yhtiön kirjanpitoon maksua vastaan (ns. kuittikauppa).

Saattohoitajan käyttäminen voi tapauksesta riippuen täyttää usean eri rikoksen tunnusmerkistön. Rikosoikeudelliseen arviointiin vaikuttaa muun muassa se, onko aikaisempi vastuuhenkilö säilyttänyt itsellään tosiasiallista määräysvaltaa saattohoitajaksi ryhtyneen henkilön ohella tai asemasta.

Saattohoitajan käyttäminen tai saattohoitajana toimiminen säännönmukaisesti vaikeuttaa pesän selvittämistä. Neuvottelukunta suosittelee, että rikosilmoitus tehdään, kun velallisyhtiön toiminnan loppuaikoina on käytetty pesän selvittämistä vaikeuttavaa saattohoitajaa. Saattohoitajana toimiminen on oikeuskäytännössä vaikuttanut rangaistusta ankaroittavana seikkana (KKO 2009:77).

3.3 Velkojia vastaan tehdyt rikokset

3.3.1 Velallisen epärehellisyys (RL 39 luku 1 §)

Rikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää kolmen seikan toteutumista:

1. tekijän muodollinen tai tosiasiallinen vastuuasema;
2. oikeudettomat vararikkoteot (velallinen on hävittänyt, lahjoittanut, luovuttanut tai siirtänyt omaisuuttaan tai lisännyt velvoitteitaan); sekä
3. teko on aiheuttanut maksukyvyttömyyden tai oleellisesti pahentanut sitä.

Velallisen epärehellisyys -rikos on usein tehty siten, että velallisen omaisuutta on luovutettu pois velallisen varallisuuspiiristä ilman hyväksyttävää syytä ja teosta on voinut aiheutua velkojille vahinkoa. Tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä vahingon aiheutumista velkojille (ks. esim. KKO 2020:101). Hyväksyttävän syyn arvioinnissa on otettava huomioon, onko oikeustoimi ollut yhtiön kannalta liiketaloudellisesti perusteltavissa. Kannattavakin yhtiö voi joutua uhkaavaan maksukyvyttömyystilaan, jos sen varoja jaeetaan ilman liiketaloudellisesti perusteltua syytä yhtiön ulkopuolelle tai yhtiö ottaa maksuvalmiuteensa nähden suuria määriä liiketoimintansa kannalta perusteettomia velvoitteita vastattavakseen.

Maksukyvyttömyys on yleensä todettavissa siitä, että velallinen ei kykene suoriutumaan velvoitteistaan kohtuullisessa ajassa niiden erääntymisestä. Maksukyvyttömyyttä voivat osoittaa esimerkiksi maksuviiveet, verotilin alijäämä tai ulosottotiedot. Erityistarkastusta voidaan käyttää osoittamaan maksukyvyttömyyden aiheutumista tai sen olennaista pahenemista sekä maksukyvyttömyyden alkamisen ajankohtaa. Maksukyvyttömyys on voinut toteutua myös myöhemmin velallisen vararikkotekojen seurauksena.

3.3.2 Velallisen petos (RL 39 luku 2 §)

Velallisella on myötävaikutusvelvollisuus ja velvollisuus pysyä totuudessa pesänhoitajalle annettavien tietojen osalta. Velallisen petoksessa velallinen on yleensä salannut tietoja pesänhoitajalta tai antanut pesänhoitajalle virheellisiä tietoja pesäluettelon laatimista varten. Velallisen petoksen tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä vahingon aiheutumista pesälle tai velkojille.

Jos velallinen jättää kertomatta pesänhoitajalle KonKL 4 luvun 5 a §:n mukaisia tietoja ilmoittamatta, että kyseessä on itsekriminointisuojaan vetoaminen, velallinen saattaa syyllistyä velallisen petokseen.

3.3.3 Velkojansuosinta (RL 39 luku 6 §)

Velkojansuosintarikoksessa on kyse siitä, että maksukyvyttömäksi itsensä tietävä velallinen suosii jotakin velkojaa täyttämällä velvoitteensa muiden velkojien kustannuksella. Tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä seurauksen aiheutumista vaan riittää, että velkojansuosinta on tehty tietyissä tarkoituksessa. Näin ollen tun-

nusmerkistö täyttyy, vaikka velallinen ei olisi saanut itselleen tai läheiselleen suoranaista hyötyä.

Tyypillisesti velkojansuosinnan tunnusmerkistö täyttyy, jos velallinen maksaa velan ennenaikaisesti tai epätavanomaisella maksuvälineellä tavanomaisista poikkeavissa olosuhteissa. Tekotapana voi olla myös jälkikäteinen vakuuden antaminen aikaisemmin sovitusta velasta tai edellä kuvattuihin toimiin rinnastettavissa oleva menettely (ks. esim. KKO 2009:70), jolla jonkun velkojan asemaa parannetaan muiden velkojien kustannuksella.

Rangaistusvastuu ja takaisinsaantivastuu ovat toisistaan riippumattomia. Oikeustoimi voi peräytyä, vaikka rangaistavuuden edellytykset eivät täyty (ks. KKO 2009:69 ja KKO 2009:70).

Pesänhoitajan on hyvä huomioida, että velkojansuosintaan syylistyneellä voi olla oikeus käyttää takautumisoikeuteen perustuvaa konkurssisaatavaansa kuittaukseen konkurssipesälle maksettavaa vahingonkorvausvelkaansa vastaan (ks. KKO 2018:67).

3.4 Kirjanpitorikos (RL 30 luku 9 §)

Kirjanpitorikos vaikeuttaa pesän selvitystä ja saattaa aiheuttaa velkojille vahinkoa. Kirjanpitorikoksesta on rikosilmoitus yleensä tehtävä riippumatta sen arvioitavissa olevasta merkityksestä pesän varallisuuteen. Kirjanpitorikoksesta tehdään aina rikosilmoitus muun muassa silloin, jos kirjanpitoaineisto on hävitetty, sitä ei suostuta luovuttamaan pesänhoitajalle tai kirjanpito on laiminlyöty kokonaan.

Kirjanpitoon kohdistuvissa rikoksissa huomiota on kiinnitettävä teon vahingollisuuteen ja moitittavuuteen. Jos teko mahdollistaa muita talousrikkoksia, on tekoa pidettävä keskimääräistä vahingollisempana. Teon moitittavuutta harkittaessa on huomiota kiinnitettävä muun ohella

- liiketoiminnan laajuuteen;
- laiminlyönnin laatuun (ovatko esimerkiksi tositteet kokonaan järjestämättä vai onko ne järjestetty mappeihin oikeaan järjestykseen, mutta jätetty kirjaamatta kirjanpitoon) ja laajuuteen (ajallinen ja määrällinen laajuus);
- onko laiminlyöty myös tilinpäätösten laatiminen (kuinka monelta vuodelta ja miltä osin);
- onko kirjattu vääriä tai harhaanjohtavia liiketapahtumia (esimerkiksi samoja tapahtumia useaan kertaan) ja näiden määrä, suuruus ja vaikutus liikevaihtoon;
- onko kirjanpito hävitetty tai kätkeyty taikka onko sitä vahingoitettu, ja
- onko kirjanpitoaineisto tai osa siitä saatu pesänhoitajan haltuun.

Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö täyttyy, jos teon seurauksena velallisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta ei saada oikeaa ja riittävää kuvaa. Pesänhoitajan on teon seurauksia arvioidessaan kiinnitettävä huomiota siihen, missä määrin kirjanpitovelvollisuuden laiminlyönti on vaikeuttanut oikean ja riittävän kuvan saamista velallisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta. Jos esimerkiksi velallisen toiminnan loppuvaiheessa kirjattavia liike- tai tilitapahtumia ei ole ollut lainkaan tai ne ovat olleet vähäisiä, ei kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö täyty, vaikka kirjanpito olisikin laiminlyöty. Pesänhoitaja arvioi rikostunnusmerkistön täyttymistä ainakin tilaamistaan velallisen pankkitilotteista.

Rikosilmoitukseen on kirjattava, kuka on teot tehnyt tai laiminlyöntiin syyllistynyt. Tekijä voi olla kirjanpitovelvollinen itse, tämän lakisääteinen edustaja, tosiasiallista määräysvaltaa velallisessa käyttävä tai henkilö, jolle kirjanpito on annettu tehtäväksi. Rikosilmoitukseen on myös merkittävä kirjanpitäjän nimi ja yhteystiedot sekä hänen mahdollinen lausumansa kirjanpidosta.

3.5 Muut elinkeinotoiminnassa tehdyt rikokset

3.5.1 Rahanpesu (RL 32 luku 6 §)

Rahanpesulla tarkoitetaan rikollisesta toiminnasta lähtöisin olevan varallisuuden muuntamista tai siirtämistä lailliseen tai näennäisesti lailliseen liiketoimintaan niin, että varallisuuden todellinen alkuperä peitetään.

Rahanpesu on liitännäinen teko, joka edellyttää aina niin kutsuttua esirikosta, josta saatuun omaisuuteen tai hyötyyn rahanpesutoimet kohdistuvat. Rahanpesulla pyritään yleensä mahdollistamaan varojen riskitön käyttö. Rahanpesu on keino palauttaa rikoksella hankitut varat takaisin lailliseen liiketoimintaan.

Erilaiset talousrikokset ovat usein rahanpesun esirikoksia. Näistä esirikoksista tyypillisimpiä ovat aiemmin mainitut velallisen rikokset, kuten velallisen epärehellisyys (RL 39 luku 1 §) ja velallisen petos (RL 39 luku 2 §). Lisäksi petoksella (RL 36 luku 1 §) itselle tai toiselle hankittu oikeudeton taloudellinen hyöty voi olla rahanpesutoimien kohteena. Myös julkista taloutta vastaan tehdyt rikokset kuten veropetos (RL 29 luku 1 §) ja avustuspetos (RL 29 luku 5 §) ovat tyypillisiä esirikoksia. Myös kavalluksella (RL 28 luku 4 §) anastetut varat voivat olla rahanpesun kohteena.

Rikosilmoitusta harkitessaan pesänhoitajan on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että RL 32 luvun 11 §:n mukaan esirikokseen (esim. velallisen epärehellisyyteen) syyllistyneen henkilön suorittama törkeä rahanpesu (ns. itsepesu) voi olla rangaistavaa. Teon

rangaistavuus edellyttää kuitenkin, että rahanpesurikos muodostaa tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus huomioon ottaen olennaisimman ja moitittavimman osan rikoskokonaisuudesta (ks. esim. KKO 2020:98).

Rahanpesurikokset vaikeuttavat pesän selvittämistä. Rahanpesusta tehdään rikosilmoitus riippumatta teon arvioitavissa olevasta merkityksestä pesän varallisuuden kannalta.

Rikosilmoitus rahanpesurikoksesta on pidettävä erillään rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetun lain 23 §:ssä tarkoitetusta velvollisuudesta ilmoittaa Rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoimesta.

3.5.2 Liiketoimintakiellon rikkominen (RL 16 luku 11 §)

Liiketoimintakiellosta annetun lain 4 §:n mukaan liiketoimintakiellon määrätty ei saa:

- 1) itse tai toista välikätenä käyttäen harjoittaa sellaista liiketoimintaa, josta kirjanpitolaissa on säädetty kirjanpitovelvollisuus;
- 2) olla avoimen yhtiön yhtiömiehenä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä taikka eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsenenä;
- 3) olla yhteisön tai säätiön hallituksen jäsenenä, varajäsenenä, toimitusjohtajana taikka muussa niihin rinnastettavassa asemassa yhteisössä tai säätiössä;
- 4) itse tai toista välikätenä käyttäen tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön taikka ulkomaisen sivuliikkeen toimintaa tai hoitaa sen hallintoa;
- 5) itse tai toista välikätenä käyttäen tehdä osakeyhtiön perustamissopimusta tai olla osuuskunnan perustajana;
- 6) hankkia itse taikka toista välikätenä käyttäen omistukseen tai sopimukseen perustuvaa määräysvaltaa liiketoimintaa harjoittavassa yhteisössä; taikka
- 7) harjoittaa Suomessa liiketoimintaa ulkomaille perustettua yhteisöä välikätenä käyttäen tai tosiasiallisesti johtaa sellaisen ulkomaille perustetun yhteisön toimintaa, joka harjoittaa liiketoimintaa Suomessa muuten kuin vähäisessä määrin, eikä hankkia määräysvaltaa sellaisessa yhteisössä.

Neuvottelukunta suosittelee, että liiketoimintakiellon rikkomisesta tehdään rikosilmoitus. Ilmoitus on tehtävä myös siitä, joka on toiminut toisen välikätenä kiellon kiertämiseksi (RL 16:11).

3.5.3 Rekisterimerkintärikos (RL 16 luku 7 §)

Rikosilmoitus rekisterimerkintärikoksesta tehdään, jos teko haittaa tai vaikeuttaa pesän selvittämistä tai jos menettely on ollut laajamittaista esimerkiksi siten, että sen on epäiltävä koskeneen useita yrityksiä.

Rikosilmoitukseen kirjataan, kuka on antanut väärän tiedon esimerkiksi kaupparekisteriin ja milloin tämä on tapahtunut. Jos mainittua väärää tietoa on hyväksikäytetty siten, että on hankittu itselle tai toiselle taloudellista hyötyä tai vahingoitettu toista, kirjataan, miten hyväksikäyttäminen on tapahtunut.

Rikosilmoituksen liitteeksi on syytä hankkia kauppa- tai yhdistysrekisteristä perustamis- ja muutosilmoitukset, joista kirjausten tekijät ilmenevät. Epäiltyyn rikokseen on saatettu käyttää myös esimerkiksi väärennettyjä kokouspöytäkirjoja. Asiasta tietämätön henkilö on saatettu merkitä väärennettyyn pöytäkirjaan yhtiön vastuuhenkilöksi.

3.5.4 Osakeyhtiörikokset (OYL 25 luku 1 §)

Osakeyhtiörikoksessa yhtiön varoja on jaettu yhtiön ulkopuolelle osakeyhtiölain (OYL) säännösten vastaisesti ja samalla on loukattu osakkeenomistajan tai velkojan suoja. Osakeyhtiörikokset ovat rangaistavia ainoastaan tahallisina, eikä yritys ole rangaistavaa.

OYL:n periaatteiden mukaan kaikilla liiketapahtumilla, jotka vähentävät yhtiön varoja tai lisäävät yhtiön velkoja, tulisi olla teko hetkellä aito liiketaloudellinen peruste. Yhtiön varojenjaon on tapahduttava OYL:n 13 luvun mukaisesti. Siten esimerkiksi osingonjakopäätös tilanteessa, jossa yhtiöllä ei ole jakokelpoisia varoja, täyttää osakeyhtiörikoksen tunnusmerkistön.

On huomattava, että osakeyhtiörikoksen tunnusmerkistön mukainen teko saattaa usein täyttää myös velallisen rikoksen tunnusmerkistön. Enimmäisrangaistus osakeyhtiörikoksesta on yksi vuosi vankeutta, joten osakeyhtiörikoksen syyteoikeus vanhenee melko nopeasti (kahdessa vuodessa).

4

PALKKIO RIKOSILMOITUKSEN TEKEMISESTÄ

Palkkio rikosilmoituksen tekemisen edellyttämästä lisätyöstä ja korvaus niistä kuluista, jotka pesänhoitajalle ovat aiheutuneet ilmoituksen tekemisestä, maksetaan pesän varoista. Lisätyö voi olla paitsi rikosilmoituksen kirjoittamista myös sitä edeltävää selvitystyötä tai osallistumista poliisin järjestämään yhteistyöpalaveriin. Palkkion määräytymiseen sovelletaan tavanomaisia pesänhoita-

jan palkkion määräytymisperusteita. Neuvottelukunta suosittelee, että pesänhoitaja laskuttaa rikosilmoituksen tekemisestä erillis-toimenpiteenä erillisellä laskulla. Raukeavissa konkurssimenette-lyissä neuvottelukunta suosittelee, että pesänhoitaja laskuttaa ri- kosilmoituksen tekemisestä ja pyytää mahdollisen korvauksen valtion varoista konkurssin raukeamisesityksen yhteydessä.

Pesänhoitajan palkkion ja kustannusten korvauksen vahvistaa velkojainkokous. Jos konkurssi raukeaa, pesänhoitajan palkkion ja kustannusten korvauksen vahvistaa tuomioistuin. Jos konkurs- sipesässä ei ole varoja palkkion ja korvauksen maksamiseen, pe- sänhoitajan pyynnöstä tuomioistuin voi määrätä maksettavaksi pesänhoitajalle valtion varoista palkkiona ja kustannusten kor- vauksena enintään 600 euroa siltä osin kuin pesän varat eivät sii- hen riitä, lisättynä arvonlisäverolla.

Rikosilmoitusta ei pidä lähettää käräjäoikeudelle palkkionvahvis- tamispynnön yhteydessä. Jos näin kuitenkin on tarpeen tehdä esimerkiksi käräjäoikeuden pyynnöstä, oikeudelta on pyydettävä rikosilmoituksen julistamista salassa pidettäväksi oikeudenkäyn- nin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 § edellytysten täytyessä sillä edellytyksellä, että rikosilmoitus on vi- ranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 mo- mentin 3 kohdan mukaan salassa pidettävä asiakirja. Salassapi- topyynnössä on myös esitettävä, kuinka pitkäksi aikaa salassapi- toa vaaditaan (esimerkiksi 2 vuotta tai tiettyyn päivämäärään asti).

Tarpeettoman rikosilmoituksen tekemisestä pesänhoitajalla ei ole oikeutta saada palkkiota.

Helsingissä, 21. päivänä syyskuuta 2021

Sami Uoti
puheenjohtaja

Simo Viljamaa
sihteeri